

Ds. G.C. Bergshoeff, Bergambacht \*

## *Het leven is geopenbaard.*

Overdenking over 1 Johannes 1:1-4

In gedachten zien we de oude Johannes staan aan de oever van de zee. Hij is in gepeins verzonken, mediterend over het leven met zijn hoogten en dieptepunten. Wat zou er allemaal in dat hart van die oude discipel leven? Daarover behoeven we niet onzeker te zijn. Hij heeft het op schrift gesteld. Eén ding is bepalend: in zijn hart golft het van verwondering. Zoals de golven van de zee neerstrijken op het strand, zo golft de ene gedachte na de andere in zijn hart.

Het is de intensiteit van Jezus' leven die zijn gedachten gevangen heeft genomen. Uit die overvloed van genade ontspringt nu gedachte na gedachte. Die overvloed van gedachten vertrouwt hij toe aan het papier. Het zijn diepe gedachten. Je merkt het bij het lezen van zijn brief. Het laat zich niet zo heel gemakkelijk lezen. Soms lijkt hij zich te herhalen, dan weer lijkt het verwarrend. Maar dat is slechts de oppervlakte. We moeten deze brief vooral ook langzaam lezen, maant Romano Guardini ons. Alsof de gedachten telkens uit de diepte der zee moeten opklimmen naar de oppervlakte. Gedachten uit een hart dat levenslang verbonden is geweest met zijn Meester. De – door de Geest gewerkte – herinneringen zijn steeds intenser en levendiger geworden.

Zo golft het in het hart van Johannes, en hij vertrouwt zijn gedachten toe aan het papier. Johannes begint bij het begin. Wat er was vanaf het begin. Het allereerst begin, Christus was erbij. Het moment toen God aarde en hemel schiep. Christus: het uitgesproken Woord van de Vader. Alle dingen zijn door Hem gemaakt. Door het woord van Zijn kracht. God sprak het Woord, Zijn Zoon uit, verlichtende de aarde. Op de eerste dag schiep Hij het licht. Op de vierde dag de lichtdragers: weerspiegelingen van het eeuwige Licht. Maar de duisternis trad in, het licht moest wijken. We hebben de duisternis liever dan het licht. Wat restte waren lichtdragers als stille getuigen van het begin, maar zij waren het licht niet.

Het verscheen later in de glans van de profeten. Zij kwamen tot een getuigenis om van dat Licht te getuigen, maar zij waren het Licht niet. Zij profeteerden en zagen van verre, maar zij waren het licht niet. Totdat Hij in de laatste dagen tot ons sprak. Het scheppende Woord uit het begin werd vlees. Hetgeen was van den beginne, kwam op aarde. Dit wonder is zo groot, zo overweldigend. Johannes vertrouwt het toe aan het papier. Bijna stamelend, struikelend over zijn gedachten. Ik Johannes was erbij.

## Inhoud

<b>Meditatie</b>	129
<b>Doop en Grondwet (III)</b> Dr. B.J. Spruyt, Gouda	130
<b>In Memoriam</b> <b>Dr. A. Noordegraaf</b>	131
<b>Gedicht: Glorious things of thee are spoken</b>	132
<b>Tegenstellingen in de wetenschap</b> Dr. H. Dubbelman, 's-Gravenpolder	133
<b>Melanchthon – Hervormer en Bruggenbouwer (I)</b> Dr. A. Noordegraaf †	135

## Woord van J.H. Gunning (1829 – 1905)

Het eigene van het Christendom is niet wat het met de 'andere godsdiensten' gemeen heeft, maar wat het van die onderscheidt, namelijk de prediking der zondenvergeving in Christus.

Met een opklimming van waarneming tast hij dit wonder van de vleeswording af. Wat er was vanaf het begin, wat wij gehoord hebben, wat wij gezien hebben met onze ogen, wat wij aanschouwd hebben.

Johannes kijkt nog weer even op richting de eindeloze horizon. Wij hebben aanschouwd. De Eniggeboren Zoon van de Vader. Gehoord en gezien. Een hemels schouwspel op aarde. Johannes is als een adelaar tot grote hoogte gestegen. Dit aanschouwen van Johannes gaat ver en diep. Dan daalt zijn blik af naar zijn handen. Die oude gerimpelde handen van Johannes. Zijn leven staat er in getekend. De hoogte- en dieptepunten. Wat er uit zijn handen is voortgekomen, en wat er bij zijn handen is afgebroken. Maar als Johannes naar zijn handen kijkt, is het niet zozeer zijn arbeidzaam of moeitevul leven dat hem raakt. Zijn handen spreken van het Woord. Wat onze handen hebben getast van het Woord des levens. Deze handen zijn inderdaad getekend door het Leven, het Woord des Levens.

Stille verwondering vult zijn hart: deze handen hebben Hem aangeraakt die van den beginne was. De Zoon van God heeft hem aangeraakt. Het woord heeft hem aangeraakt. God heeft hem aangeraakt. Geraakt door het Woord. Het Woord van het begin is vlees geworden, tastbaar!

De herinneringen zijn nog levendig, Johannes is

diep geraakt. Vanuit die jarenlange gemeenschap met deze Christus is een grote verwondering gegroeid en een diepe blijdschap. Het vaste punt in zijn leven. Dat scheppende Woord wist de duisternis te verdrijven.

Johannes leefde in turbulente tijden. De Openbaring die hij van Jezus Christus ontving, laat dat in alle heftigheid zien. Zo hebben velen, juist ook in kantelende tijden, geluisterd naar en geleefd met dit Woord. En wij die van verre staan? De boodschap komt tot ons via oor-, oog- en handgetuigen: het is tastbaar Evangelie. Opdat ook onze blijdschap volkomen zij.

Er zijn velen in onze tijd die tastend en zoekend hun weg gaan. Ze grijpen alles vast wat hun voorgeschoteld wordt, maar het heeft geen vaste vorm, het biedt zo weinig houvast. In hoofdstuk 2:18 schrijft de apostel: kinderen het is het laatste uur. Dat betekent: Laat wat u vanaf het begin gehoord hebt, in u blijven. Hoe nodig hebben we het zo in de ban te zijn van het Woord. Dat het ons zo grijpt zoals het Johannes gegrepen heeft. En dat levende Woord is een scheppend woord. Zoals in het begin, werkt het Woord nog scheppend, herscheppend. Moge dit Woord, het levende Woord, ons hart geheel en al vervullen.

\* Meditatie, uitgesproken op de Conferentie van de Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge op 28 mei 2011 in de Hervormde Kerk van Vianen

## Doop en grondwet (III)

Onze Grondwet is in de handen van ideologisch geplaagde politici een activistisch instrument geworden om een nieuwe ideologie van gelijkheid en non-discr-

### Colofon

**Ecclesia**, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

**Redactie:** Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

**Eindredactie:** Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

**Vaste medewerkers:**

Dr. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

**Redactieadres:** Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

**Internet-adres:** [www.ecclesianet.nl](http://www.ecclesianet.nl)

**Abonnementsprijs:** € 24,- per jaar

**Adreswijziging en abonnementen:** [gm.v.ommen@kpnplanet.nl](mailto:gm.v.ommen@kpnplanet.nl)

**Administratie:** Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

**Druk:** drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

minatie in te voeren. Zij voltrekken een bewuste breuk met het verleden, met een cultuur, een geloof, en daarmee ook met een vroegere interpretatie van de klassieke grondrechten die de kern van onze Grondwet vormen. Grondrechten moeten wijken of worden beperkt omdat andere waarden zijn gaan domineren.

Wat was die vroegere, oorspronkelijke uitleg van die waarden die in de Grondwet zijn neergeslagen, eigenlijk precies? Om die vast te stellen, moeten we weten hoe de waarden in onze Grondwet zijn ontstaan en vastgelegd. Op 14 september 1940 (oorlog en bezetting waren dus een lange zomer oud) heeft de rechtsgeleerde Paul Scholten een toespraak gehouden over de grondslagen van de Nederlandse geschiedenis. En hij verdedigde toen de stelling dat de christelijke vrijheid ons land tot een eenheid en gemeenschap heeft gesmeed. Ons land is uit een vrijheidsstrijd ontstaan. Maar die vrijheid werd begrensd door de waarden van het christelijk geloof, en die vrijheid heeft

# In Memoriam Dr. A. Noordegraaf

Opnieuw is één van onze trouwe medewerkers aan "Ecclesia" ontvallen.

Op 1 augustus jl. overleed dr. Albert Noordegraaf op de leeftijd van 78 jaar.

Na zijn studie aan de Utrechtse universiteit werd dr. Noordegraaf in 1959 predikant in het Overijsselse Daarle.

Daarle en Ommen liggen dichtbij elkaar, zodat het niet lang geduurd zal hebben of de jonge dominee van Daarle ontmoette ds. D. van Heijst, die aan de Hervormde gemeente van Ommen verbonden was.

Deze was de redacteur van het "Kerkblaadje" dat in 1989 de naam "Ecclesia" ging dragen.

Zo werd ds. Noordegraaf uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan het "Kerkblaadje".

Daarna zijn er vele tientallen bijdragen gevolgd, tot in 2011 toe. In dit nummer van "Ecclesia" staat de eerste aflevering van de laatste bijdrage die dr. Noordegraaf voor ons blad heeft geschreven: een bespreking van het boek over Melanchthon, dat in april van dit jaar verscheen.

Na Daarle diende ds. Noordegraaf de gemeenten van Oldebroek, Ede en Utrecht. In 1978 werd hij, inmiddels gepromoveerd tot doctor in de theologie op een dissertatie over de groei van de christelijke gemeente in het boek Handelingen, benoemd tot docent aan de universiteit te Utrecht.

Dr. Noordegraaf, die ook meerdere keren op de jaarlijkse conferentie van de "Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge" heeft gesproken, was een geleerd en breed denkend man. Ook accuraat en hard- en snelwerkend. Hij heeft veel gepubliceerd: boeken, artikelen en bijdragen aan verzamelwerken.

Vorig jaar openbaarde zich een kwaadaardige ziekte. Na een zware operatie trad herstel in, al waren zijn mogelijkheden sindsdien beperkt. Toch werkte de ziekte door.

Moedig en gelovig heeft hij deze gedragen. Hij was verwonderd op 26 juni nog zijn 78<sup>e</sup> verjaardag te mogen gedenken. Daarna ging zijn toestand snel achteruit en is hij in vol vertrouwen op Gods beloften heengegaan.

Na een rouwdienst in de Nieuwe Kerk te Ede, geleid door ds. C.W. Saly is hij op de gemeentelijke begraafplaats van Ede, waar hij vele jaren heeft gewoond, begraven.

De lezers van "Ecclesia" zullen zich vele van zijn bijdragen herinneren, zeker ook die hij heeft de laatste jaren heeft geschreven over Luther en Zwingli, Paul Gerhardt en Marot, en de prachtige kerkmuziek van Bach en Händel.

Zijn heengaan betekent allereerst voor mevrouw Noordegraaf, de kinderen en kleinkinderen, maar ook voor zijn vrienden en voor "Ecclesia" een groot gemis.

Gedenke de Here met Zijn vertroosting mevrouw Noordegraaf en haar gezin.

Drs. L.J. Geluk

Dr. H. Klink

zich geuit in het vastleggen van de klassieke vrijheden. En Scholten benadrukte (NB: in september 1940) dat de conservatieve strijd voor geestelijke vrijheid weer aan de orde van de dag was. Waar die strijd niet werd gevoerd, ontstond tirannie.

We zijn geneigd te denken dat die vrijheden en onze Grondwet verworvenheden zijn van de Verlichting en de Franse Revolutie. Maar niets is minder waar. De juistheid van Paul Scholtens opvattingen over de christelijke grondslagen van onze cultuur wordt nergens duidelijker dan op dit punt. Klassieke rechten en

vrijheden zoals wij die nu kennen, hebben een lange ontstaansgeschiedenis gehad en zijn nauwelijks denkbaar zonder de strijd om christelijke vrijheid. In de tekst van de Unie van Utrecht (1579) is bijvoorbeeld voor het eerst het principe van de vrijheid van godsdienst vastgelegd. Elke burger was 'vry in syn religie', en de overheid mocht niemand om zijn geloof 'achterhaelen ofte onderzoeken' (artikel XIII).

Een andere 'fundamentele wet' van Nederland was het beroemde Plakkaat van Verlatinge uit 1581. Ook daarin staat al zeer helder, met verwijzingen

naar de natuurwet en het christelijk geloof, dat de overheid een goede herder moet zijn, en dat die herder er is voor de schapen. De schapen zijn er niet voor de herder. Dat stelt duidelijke grenzen aan de macht van de overheid, en creëert een domein dat de overheid niet mag betreden, het domein van de rechten en vrijheden van burgers.

Deze context van een christelijke cultuur waarin de waarden zijn ontstaan die onze Grondwet belichaamt, wordt in de tekst van de Grondwet nog altijd weer-spiegeld. Onze Grondwet geeft een opsomming van onze vrijheden, bijvoorbeeld de vrijheid onze mening te uiten. Anders dan menig opinievormer ons heeft willen doen geloven, is die vrijheid niet absoluut en onbeperkt. Letterlijk staat er in onze Grondwet dat niemand 'voorafgaand verlot' nodig heeft om zijn 'gedachten te openbaren', maar er staat achter dat iedereen wel zijn eigen 'verantwoordelijkheid volgens de wet' heeft. Die beperkende bijzin staat ook in de grondwetsartikelen over de vrijheid van godsdienst, van vereniging en van vergadering. Er zijn dus wettelijk normen die onze vrijheid begrenzen. We mogen bijvoorbeeld niet beledigen, geen haat zaaien. Vrijheid is niet het recht om zo maar alles te zeggen wat we maar willen. Vrijheid behoort door fatsoen te worden ingetoomd.

Onze Grondwet vraagt ook van ons dat we niet discrimineren en tolerant zijn. Tolerantie bestaat in het besef dat we anderen niet mogen of kunnen dwingen – ook al hebben we daartoe de macht – om tegen hun geweten in te gaan. Waar dat besef verdwijnt, kunnen mensen gaan denken, bijvoorbeeld, dat ze ambtenaren mogen dwingen homohuwelijken te sluiten.

Die Grondwet van ons is oorspronkelijk dus verankerd in christelijke opvattingen over vrijheid en tolerantie. Die christelijke cultuur is de legger van onze rechtsstaat. Waar de borging van onze vrijheden in dit cultuurchristelijke verhaal verdwijnt of verzwakt, gebeuren er gekke dingen. Dan gaan mensen denken dat ze alles mogen zeggen, of dat zij andere mensen mogen en kunnen dwingen om tegen hun diepste overtuigingen in te gaan.

Onze cultuur staat dus op een tweekoppig. We kunnen kiezen voor een herbevestiging van de doop van onze cultuur door het christelijk geloof. Dan kiezen we voor vrijheid in gebondenheid, voor tolerantie, voor ruimte, licht en leven. Of we kiezen voor 'ontdoping', voor afrekening en ontwijding, en daarmee voor de slavernij van de ongebondenheid en de tirannie van een seculiere meerderheid.

De historicus wiens oeuvre ook als het ware gedoopt en geheiligd is door zijn zelden zeer nadrukkelijk beleden geloof, A. Th. van Deursen, sprak in

## Glorious things of thee are spoken

Heerlijk wordt van U gesproken,  
Sion, schone stad van God,  
Hij wiens woord niet wordt gebroken,  
heeft uw ligging liefgehad,  
u gevestigd, u verheven  
op de rots der eeuwigheid,  
met de muur des heils omgeven  
rijst gij boven alles strijd.

Zie het levend water stromen  
uit de lieflijke fontein,  
waar uw zoons en dochters komen,  
drinken en verzadigd zijn,  
zijn verzadigd met de zoetheid,  
die in 't water glanst en leeft,  
dat, als God, de bron van goedheid,  
eeuwig stroomt en eeuwig geeft.

Mag ik Heer, in Sion wonen,  
ben ik al een vreemdeling  
voor de wereld; zal zij honen,  
ik zal zingen, hoor ik zing,  
dat als niets meer is gebleven,  
van de aardse praal en pracht,  
Sion glanst in 't licht verheven,  
waar de zaligheid mij wacht.

John Newton (1725-1807)

Vertaling J.W. Schulte Nordholt (1920-1995)  
Uit: Een plaats ontzegd..., Baarn 1983

1994 in de Leidse Pieterskerk een Huizingalezing uit waarin hij Isaïc da Costa en Johan Huizinga met elkaar vergeleek. Hij had het over hun analyse van hun tijd, en concludeerde 'met Huizinga' dat de patiënt, onze cultuur, er eigenlijk slechter voor stond dan ooit. De patiënt heeft echter zelf voor zijn ziekte gekozen, en het enige medicijn dat hem kan genezen weigert hij.

Zal dat nu nog steeds het geval zijn? Als dat zo zou zijn, hoeft dat ons ook weer niet te verbazen. Johannes Calvijn heeft ons een politiek testament nagelaten, een preek uit 1562 over II Samuel 5:4, over David wiens rijk nog maar zeer gedeeltelijk gevestigd was. Een gedeelte uit deze ('lutherse') preek wil ik hier tot slot citeren, omdat de eenzaamheid van het geloof

er duidelijk in naar voren komt, en de gedachte dat een door het christelijk geloof gestempelde cultuur een wonder is waar wij niet van uit kunnen gaan en niet op kunnen rekenen, een tijdelijke vluchtheuvel, een herberg, een oase in deze turbulente en chaotische wereld, een wonder zoals dat in de Gedenkklink van Valerius en in het Wilhelmus wordt bezongen (Aalders, Theocratie of ideologie, p. 296) :

“Wij weten dat God regeert, maar omdat onze Here Jezus Christus in Hem verborgen is en Zijn volkomen heerschappij in deze wereld verborgen is, heeft zij geen glans en wordt zij maar weinig geacht, ja zelfs door de meerderheid verworpen. Daarom moeten wij het niet voor iets zeldzaams houden, dat onze Here Jezus Christus, alhoewel Hij door God, Zijn Vader, tot Koning is aangesteld, nu nog niet die autoriteit onder de mensen heeft die Hem toekomt. Daarbij komt nog dat ons nu nog geen zeker, beslissend tijdstip (van de volkomen openbaring van Zijn heerschappij) is gegeven. We zien namelijk dat de heerschappij van onze Here Jezus Christus begrensd is, daar slechts een handjevol mensen Hem heeft aangenomen en daar er tegenover iedere stad die het Evangelie heeft ontvangen, grote landen staan waarin afgodendienst

heerst. Wanneer wij nu zien dat de heerschappij van Jezus Christus zo klein en naar de maatstaf van de wereld veracht is, zo laat ons de blik richten op het voorbeeld dat ons hier gegeven is (in de heerschappij van David) en laat ons op het einde wachten, dat God kent, want voor ons is het verborgen. Ik zeg, laten wij wachten in geduld, totdat Zijn Koninkrijk in volkomenheid zal zijn opgericht, en God hen verzamelt die verstrooid zijn, herstelt wat vernietigd is en op orde brengt wat in verwarring is. Dit is de ellende dat wij altijd maar vooruit willen, dat wij een heerschappij in deze wereld willen zien bloeien en slechts vreugde en zachtheid willen. Ondertussen echter overwegen wij niet waarom God het soms niet toestaat dat de heerschappij van Christus meer openbaar komt – dat is, opdat wij niet zouden slapen, waartoe wij maar al te zeer geneigd zijn. God wil dus dat de heerschappij van Jezus Christus in het midden van Zijn vijanden zal zijn. Laten wij ondertussen niet ophouden, zoveel het aan ons ligt, God te bidden dat Hij voortgang make en Zijn Koninkrijk uitbreide, en dat een ieder zich met al zijn kracht daarop richt. En laten wij zelf ons door Hem zo laten regeren dat Hij altijd in ons verheerlijkt wordt, zowel in het leven als ook in de dood.”

## Tegenstellingen in de wetenschap

Er zijn wetenschappers die het bestaan van God uitsluiten en wetenschappers die dit niet doen. Mensen die God ontkennen worden atheïsten genoemd.

Een bekend voorbeeld hiervan is de engelse hoogleraar en bioloog Richard Dawkins. In een interview met hem in de NRC van 27 maart 2008 wordt hij ‘Darwins Rottweiler’ genoemd. Dit vanwege zijn grenzeloze bewondering voor de vader van de evolutieleer: Darwin. Hij is een felle bestrijder van God en het geloof, hetgeen blijkt uit zijn boek *God als Misvatting*. Daarom zou men hem een ‘atheïstische evangelist’ of een ‘atheïstische jihad-strijder’\* kunnen noemen. Zijn aanvallen zijn zodanig dat die zelfs voor de niet-gelovige engelse, agnostische schrijver John-Paul Flinthof te ver gaan. Een agnost is iemand die stelt dat men niet kan bewijzen dat God wel of niet bestaat en dat we niets weten van het bovennatuurlijke. Flinthof schreef in een dagblad dat hij zich tot religie aangetrokken voelt, omdat hij er genoeg van heeft om naar het gedram van Dawkins te luisteren dat God niet bestaat.

Dawkins beweert dat het een van de belangrijkste vragen van de wetenschap is, of er wel of geen bovennatuurlijk wezen bestaat, dat de oorzaak van het ont-

staan van het heelal is. Hij denkt van niet. Het bestaan van God is volgens hem zeer onwaarschijnlijk.

“Maar”, zegt hij: “Ik ben wetenschapper en het zou onwetenschappelijk zijn om te beweren: het is volstrekt zeker dat iets van die aard niet bestaat dus ik plaats het op één lijn met feeën.” Wat Jezus betreft meent Dawkins dat zijn leer en levenswijze een belangrijk moreel voorbeeld is geweest en als hij nu zou leven, zou hij atheïst zijn. Dawkins meent ook dat de wereld beter af zou zijn zonder religie, omdat je gehersenspoeld wordt zonder het bewijs dat er geen dood is en dat je naar de hemel gaat. En als je Gods wil doet, dan ben je sneller geneigd vreselijke dingen te doen, zoals bij de maffia die in meerderheid bestaat uit katholieken.

Het is waar dat er als gevolg van religieuze ‘waarheden’ twisten waren en zijn, en dat er slachtoffers zijn gevallen en nog vallen. De protestantse afscheidingen en hun verdeeldheid en in het verleden de slachtoffers van de Inquisitie zijn hiervan voorbeelden. Maar hier verwijt de pot de ketel dat die zwart is, want vanwege het huidige terroristische geweld in de Islam worden de slachtoffers van de atheïstische



regimes gecamoufleerd. Voorbeelden zijn:

1. De huidige onderdrukking van het Boeddhistische Tibetaanse volk door het communistische/liberale China. Dit volk zal zeker de visie van Dawkins niet ondersteunen.
2. De dictatuur in het communistisch/Stalinistische Noord-Korea.
3. De vernietigingskampen van de atheïstische bolsjewieken (communisten) in Rusland, zoals in 1999 beschreven door Sergej O. Prokofieff, en de nationaal-socialisten in Duitsland enz.

De rabbijn Moshe Zeldman vermeldt dat de atheïsten Hitler, Stalin, Pol Pot en Mao met elkaar 80 miljoen mensen vermoord hebben.

Een medestrijder van Dawkins is de Amerikaanse filosoof Daniel Dennet. Volgens hem zijn godsdienst, het bewustzijn en het denken, een product van de evolutie om beter te kunnen overleven. Ook in Nederland zijn er atheïstische hoogleraren, zoals de hersenonderzoeker Dick Swaab, de biochemicus Piet Borst en de filosoof Herman Philipse. Volgens hen kan met de evolutie en filosofisch redeneren aangetoond worden dat God niet nodig is. In grote lijnen gaan zij er vanuit dat alleen via 'de wetenschap' de vragen over de werkelijkheid beantwoord kunnen worden en niet via het geloof in God of een openbaring.

Tegen hun visie kan gesteld worden dat men er nog steeds niet in geslaagd is om in laboratoria uit chemische stoffen leven te laten ontstaan en aan te geven welk hoger levend wezen na de mens zal komen.

De hoogleraren Van den Brink, Dekker en Woudenberg zijn christelijke wetenschappers. In hun boek *Omhoog kijken in platland* (2007), staat dat velen zich ten onrechte laten beïnvloeden door de als 'wetenschappelijk' gepresenteerde antireligieuze uitspraken van de genoemde atheïstische professoren. Henk Rijkers schrijft in het *Katholiek Nieuwsblad* van februari 2007, dat evolutionisten het voor elkaar hebben gekregen dat wat onder 'wetenschappelijk' wordt verstaan hetzelfde is als 'gelovig in de evolutie'. Wie het niet met hen eens is, wordt door hen al vóór dat een debat hierover begint gediskwalificeerd.

Van den Brink, Dekker en Woudenberg willen met hun boek laten zien dat het onjuist is, te menen dat 'de wetenschap' de onhoudbaarheid van religie en vooral van het christelijk geloof aangetoond heeft.

Nog meer hoogleraren hebben kritiek op de atheïstische visies van Richard Dawkins.

Prof. dr. Alvin Plantinga schrijft (april 2007) dat het schijnt, dat Dawkins gekozen heeft om Gods gezwoeren vijand te zijn en beweert dat het bijna zeker is dat er geen God is. Laten we hopen voor hem dat God er ook niet zo over denkt. Plantinga haalt de engelse sterrenkundige Fred Hoyle aan. Volgens deze astronoom is de kans dat het leven op aarde spontaan, zonder een goddelijke helper, is ontstaan, minder dan de kans, dat een orkaan die door een afvalberg raast een groot vliegtuig in elkaar zet.

Prof. dr. Peter Harrison beweert dat Dawkins generaliseert. Zijn opzet is dat men religie en geloof alleen maar als fanatiek en fundamentalistisch beschouwt. Ook is hij niet in staat om een fanatieke islamitische zelfmoordenaar te onderscheiden van Moeder Teresa, die de armen in sloppenwijken in India hielp als een vorm van christelijke naastenliefde. Dit geldt ook voor mensen die vanuit hun christelijk geloof stredden tegen slavenhandel, zoals William Wilberforce, tegen apartheid zoals bisschop Tutu en tegen racisme zoals Martin Luther King.

Het voorgaande laat zien dat er niet-gelovige en gelovige wetenschappers zijn. Ook in het gewone dagelijkse leven zien we mensen die wel en die niet geloven. Het is zeker niet zo dat wetenschap en religie vijanden van elkaar zijn. Grote wetenschappers zoals Newton en Maxwell waren, volgens de wis- en natuurkundige dr. David Bodanis christelijke wetenschappers. Beiden deden grote ontdekkingen. Newton ontdekte natuurkundige wetten, waarmee hij de banen van de planeten die rond de zon draaien kon berekenen. Maxwell ontdekte dat magnetisme en elektriciteit met elkaar verstrengeld zijn in elektromagnetische velden, die zich in golven met de snelheid van het licht voortplanten. Radio- en TV-zenders stralen elektromagnetische golven uit als zendenergie (nieuws, sport enz.).

Afsluitend enkele vragen. Hoe komt het toch dat veel mensen in onze tijd niet (willen) geloven? Als het zo is dat de wetenschap niet kan aantonen dat God niet bestaat, is het dan niet beter eens na te denken of God wel bestaat? Elk mens komt er niet onder uit om hierover in zijn leven de beslissingen inclusief de consequenties te nemen. De vraag is door welke informatie hij/zij zich zal laten leiden. Aan u de keuze.

\* Jihad: de heilige oorlog, volgens de islam.

H. Dubbelman, 's-Gravenpolder

Met weemoed plaatst de redactie dit artikel/deze boekbespreking van de hand van dr. A. Noordegraaf. Op 2 juli 2011 zond hij deze tekst in – het was de laatste bijdrage die hij voor "Ecclesia" schreef.

## Melanchthon – Hervormer en Bruggenbouwer (I)

Als het over de kerkhervorming van de zestiende eeuw gaat worden doorgaans de namen van Luther en Calvijn genoemd. Het Lutherlied, de stellingen aan de deur van de slotkapel, Calvijns *Institutie* en zijn werk in Genève roepen bij velen in meerdere of mindere mate herkenning op. Maar het stroomgebied van de Reformatie is veel breder. Om de Reformatie te beperken tot Luther en Calvijn geeft ons een vertekend beeld op de reikwijdte van de Hervorming. Er zijn veel meer namen te noemen.

Een van hen is Philippus Melanchthon (1497-1560), vriend en medestander van Luther. In onze tijd is het een naam die het doorsnee gemeentelid niet zoveel zegt. Volgens de Kamper kerkhistoricus Frank van der Pol is Melanchthons plaats "in het Nederlandse gereformeerde collectieve geheugen minimaal."

Ik trof deze uitspraak aan in een recent verschenen boek, gewijd aan leven en werk van Melanchthon. Het boek is een uitgave van het Refo500 project. Jaren geleden publiceerde de lutherse hoogleraar W.J. Kooiman een biografie over de reformator. Ik herlas deze onlangs nog eens en vind het nog altijd een prachtig boek. Maar intussen is het onderzoek wel voortgegaan en zijn er tal van nieuwe gezichtspunten als het gaat om de betekenis van het levenswerk van Melanchthon. Daarom voorziet dit nieuw verschenen boek in een leemte en vormt het in het Nederlandse taalgebied een welkome aanvulling op wat in het verleden over hem geschreven is.

Evenals het boek over Guido de Bres is ook dit boek een prachtige uitgave. Een keur van medewerkers – specialisten op dit terrein – tekent voor de artikelen. Voorts bevat het boek een groot aantal illustraties, zodat het naast een leesboek ook een mooi kijkboek is. Er is door uitgever en medewerkers veel zorg aan besteed. Over het algemeen zijn de artikelen goed leesbaar voor wie zich enige moeite wil getroosten. Met uitzondering van enkele, overigens voortreffelijke, bijdragen die enige kennis van de middeleeuwse scholastieke begrippen vragen.

Na een inleiding volgen vier clusters artikelen. Het eerste onderdeel gaat over de persoon van Melanchthon en de verschillende betrekkingen tot zijn tijdgenoten (hervormers, doperse radicalen, humanisten en rooms-katholieken). In een tweede cluster worden een aantal thema's behandeld, zoals de verhouding tussen verstand en geloof, prediking en sacramenten, recht-

vaardiging en heiliging, wil en vrijheid en het gebed. In een derde deel wordt nagegaan op welke wijze Melanchthon heeft doorgewerkt en hoe zijn werk ontvangen is in de gereformeerde orthodoxie en het gereformeerde piëtisme, terwijl het vierde deel een inleiding en een vertaling biedt van Melanchthons visitatie-instructies voor predikanten. Geloof, onderwijs, kerk, cultuur, wetenschap en politiek... men komt het in dit werk allemaal tegen.

### Geleerd en gelovig

Met deze woorden zou je de persoon van Melanchthon kunnen karakteriseren. Hoogbegaafd als hij was, ontwikkelde hij zich tot een veelzijdig geleerde. Victor E. d'Assonville geeft de volgende typering: "reformator, humanist, theoloog, filoloog, filosoof, Wunderkind, pedagoog, dichter, geleerde, hervormer van het school- en universiteitssysteem. schrijver van handboeken, auteur van de *Confessio Augustana* en *Apologie*, vroegere medestander en latere opvolger van Luther, schrijver van de eerste reformatorische dogmatiek (de *Loci communes*), kerkpoliticus, historicus, classicus..." , en daarmee is de lijst nog niet volledig.

Op 21-jarige leeftijd werd hij aangesteld als professor in de Griekse taal aan de nog jonge universiteit van Wittenberg. Zijn roem was hem al vooruitgesnel: een uitmuntend talenkenner en een geweldig docent. Tijdens zijn leven werd hij al aangeduid als *Praeceptor Germaniae* (leraar van Duitsland). Maar ook buiten Duitsland genoot hij bekendheid. Studenten uit tal van Europese landen kwamen naar Wittenberg om zijn colleges te volgen. Je zou hem ook met recht en reden 'leraar van Europa' kunnen noemen.

Na het overlijden van zijn vader kwam hij in huis bij zijn oudoom, de bekende geleerde en jurist Johannes Reuchlin. Al snel ontdekte deze de begaafdheid van zijn jonge beschermeling. Op twaalfjarige leeftijd bezocht hij de universiteit van Heidelberg en drie jaar later ging hij naar Tübingen. Zijn professoraat in Wittenberg ontving hij op voorspraak van Reuchlin. Deze behoorde tot de humanisten van zijn tijd. In de vijftiende en zestiende eeuw verstond men onder deze geestesstroming geleerden die opkwamen voor de humanitas, een menselijke, geestelijke en zedelijke benadering van de opvoeding, gekenmerkt door een intensieve kennis van de klassieke (Griekse en Romeinse) tijd. De leus was dan ook 'terug naar de

bronnen' (ad fontes). De meeste humanisten beschouwden die aandacht voor de (heidense) antieke cultuur als niet strijdig met het christelijk geloof. Iemand als Erasmus zag de bemoeienis met de oudheid – waartoe ook de kerkvaders van de eerste eeuwen behoorden – als onmisbaar fundament voor het 'ware christendom'. Melanchthon kun je de humanist onder de kerkhervormers noemen. Dr. M.A. van Willigen laat in zijn bijdrage zien hoe groot de kennis van de hervormers was van klassieke filosofen als Plato en Aristoteles, maar evenzeer van kerkvaders als Ambrosius en Augustinus. Ook zijn scholing in de antieke retorica en zijn kennis van het Grieks, het Latijn en het Hebreeuws getuigen daarvan.

Toch wint de reformator het bij hem van de humanist. Het centrum van zijn geloof was de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof alleen. En het sola Scriptura hield hij tegenover Rome met haar beroep op het gezag van paus en kerk hoog. Hij leefde bij het Woord, bij de betrouwbaarheid van Gods beloften. Wetenschap en vroomheid waren bij hem nauw verbonden. In verschillende bijdragen in het boek wordt Melanchthon getekend als een man van gebed. Zo wijst dr. R.C. van den Berg er op dat de hervormer voor zichzelf stille tijd hield. Ook publiceerde hij een boekje over kindergebeden. In de vele brieven die hij schreef ontbreken bijna nooit gebeden. In een fraai artikel van drs. L.J. Geluk, onze eindredacteur, over de vriendschap tussen Melanchthon en de arts Johannes Crato von Crafftheim wijst Geluk ook op dit aspect. Zo schrijft hij aan Crato als deze op het punt staat vanuit Leipzig naar Padua te reizen: "Ik bid de eeuwige Vader van onze Here Jezus Christus, wiens leer je eerbiedigt... dat Hij je behouden bewaart en je studies leiding geeft en de Leidsman zij van heel deze reis en van heel je leven." Terecht schrijft Van den Berg: "Men kan zeggen dat hij aan de drie sola's van de reformatie een vierde verbond: "De aanroeping komt alleen aan God toe.""

Als we over het gebed denken, noemen we ook de Psalmen. Melanchthon kende daar een intensieve omgang mee. Tot op zijn sterfbed toe putte hij troost uit de Psalmen. Zijn studenten beval hij aan iedere morgen na de lezing uit de Bijbel aansluitend nog een Psalm te lezen. Dat alles is tekenend voor de vroomheid van deze geleerde en het heeft nog niets van zijn actualiteit verloren.

### 'Een zeer milde man en de vrede zeer toegedaan'.

Dat is het oordeel van Gisbertus Voetius over Melanchthon. Al kon de Wittenberger hoogleraar fel uitvaren tegen lieden die de zaak van de Reformatie schade berokkenden, bijvoorbeeld de wederdopers die hij ergens typeert als "tegen God en uit de duivel, als verscheurende wolven, leugenachtige geesten en valse profeten", onvermoeibaar zocht hij de dialoog en het gesprek. "Ook de leer van de dopers die hij fel bestreed, wilde hij niet met politiek geweld, maar door Schriftgetrouw onderricht tegengaan", schrijft drs. Johan Vos in zijn bijdrage over Melanchthon en de doperse radicalen. Dat had niets te maken met pragmatisme of berekening, maar vloeide voort uit zijn visie op de mens. "Wij zijn geboren", zegt hij ergens, "om met elkaar in gesprek te komen." Hij was altijd weer uit op bemiddeling en verzoening. Met recht wordt hij in dit boek daarom 'een bruggenbouwer' genoemd. Hij leefde in een tijd vol oorlogsdreiging, godsdiensttwisten en geweld. Melanchthon heeft in die bewogen eeuw zijn plaats ingenomen in een netwerk van relaties. Als reformator – humanist verbond hij het klassieke ideaal om terug te gaan tot de bronnen met de reformatorische inzet. Zijn godsdienstige idealen verbonden hem wat het verleden betreft, met de moderne devoten en wat de toekomst betreft met gereformeerde piëtisten, zoals Voetius en Oomius. Verbindende figuur was hij tussen lutheranen en calvinisten, maar ook tussen roomse geleerden en protestanten, zoals zijn bijdragen aan de godsdienstgesprekken en zijn inzet voor de Keulse reformatie, op instigatie van Herman von Wied, keurvorst en aartsbisschop van Keulen, laten zien. Met Calvijn en Bucer was hij verbonden in vriendschap. Maar ook in zijn theologische arbeid zien we hem vaak bemiddelend bezig. Het is hem, zoals we zullen zien, niet altijd in dank afgenomen.

A. Noordegraaf †

Frank van der Pol (red.), *Philippus Melanchthon Bruggenbouwer*. Beeldredactie in samenwerking met Günter Frank (Melanchthonakademie, Bretten), Uitgeverij Kok, Utrecht 2011, 400 p., € 39,95.